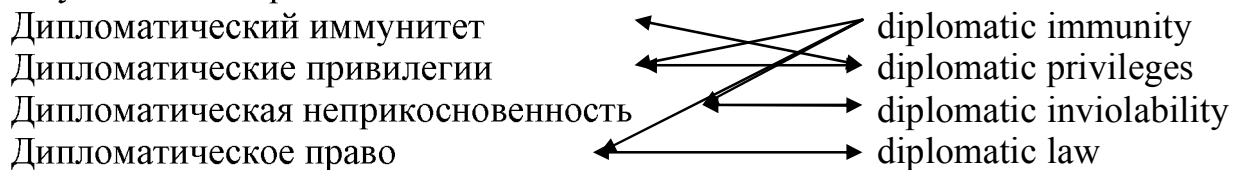

Таким образом, на базе изучения материала 50 статей качественной британской и российской прессы, можно сделать выводы о взаимоотношениях вышеуказанных терминов:

Подводя итог, хотелось бы отметить, что в связи с последними внешнеполитическими событиями термины “дипломатическая неприкосновенность”, иммунитет и пр. стали все чаще появляться в отечественной и зарубежной прессе и приобретать новые значения. Данная схема позволяет оптимизировать стратегию дипломатической коммуникации, а также выработать стратегию перевода и использования дипломатической терминологии в английском и русском языках, в частности в прессе, а также будет полезна в практической работе политтехнологов и работников дипломатического корпуса.

СЕМАНТИЗАЦІЯ МЕТАФОРИЧНОЇ МЕРЕЖІ WAR/ВІЙНА В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ДЖ. Г. БАЙРОНА ТА ЇХНІХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

ЧЕНДЕЙ Н. В.

Ужгородський національний університет

Звернення лінгвістів до зіставного вивчення різних мов шляхом членування лексико-семантичних полів на їхні складові компоненти пояснюється намаганням розкрити сутність й особливості функціонування мов, виявити їхні спільні й відмінні риси, проаналізувати специфіку відтворення мовних картин світу [9, с. 134]. Адже, за словами М. П. Кочергана, лексико-семантичні поля двох мов ніколи не збігаються, оскільки зафіксовані елементи реальності в одній мові не повторюються в такій самій формі в іншій мові [7, с. 13]. Особливо виразно виявляються розбіжності в зіставлюваних мовах на фоні переносних метафоричних значень, що яскраво засвідчують своєрідність мовних картин світу в просторі різномовних поетичних текстів (джерел міжкультурної інформації), оскільки метафора виступає інструментом первинної когнітивної функції свідомості, що визначає образне мислення й формування концептуальних метафоричних уявлень. При цьому природне середовище відіграє важливу роль у формуванні образних стереотипів сприйняття та осмислення дійсності, крізь які етнос “бачить” світ. Вони належать до тієї частини національно-мовних картин світу, яка виступає носієм і виразником етнічно зумовлених нюансів світовідчуття, осмислення та оцінки світу [6, с. 61].

Грунтовний аналіз наукових праць, присвячених проблемі метафори, вказує на недостатнє вивчення цього складного феномену, пов’язаного з образним мисленням, що бере безпосередню участь у структуруванні й пізнанні світу. Саме тому на сучасному етапі розвитку когнітивної поетики спостерігається

жвавий інтерес до аналізу концептуальної метафори з метою виявлення не тільки специфіки формування словесних поетичних образів у літературному творі, але й експлікації його концептуального змісту, що дає змогу вийти за межі тексту й визначити особливості авторського осмислення світу (Л. І. Белехова, О. П. Воробйова, В. Г. Ніконова, Е. А. Semino, G. Steen, R. Tsur). Учені справедливо вважають метафору наймогутнішим засобом формування образності в поетичному тексті й пропонують розмежовувати її від інших стилістичних засобів мови, з якими вона більшою або меншою мірою перетинається: порівняння, метаморфози, символу, а особливо встановити співвідношення метафори з метонімією та оксиморомом.

У роботі розглядаються *метафори стихій* на позначення першооснов буття у процесі їхньої концептуалізації, роль яких у поетичному тексті виконують метафоричні концепти. Для дослідження релевантним є етноцентричний підхід до вивчення метафоричного концепту. Оскільки останній ґрунтується на аналогії, то незбіг метафоричних значень у різних мовах (англійській та українській) зумовлені специфікою національних уявлень, що є сукупністю національно детермінованих знань, якими володіють носії кожної з мов. Крім того, метафоричний концепт трактується не просто як концептуальний процес, що має на меті осмислення однієї галузі знань крізь призму іншої, а передусім як особлива текстова категорія, пов'язана з формуванням *авторської метафоричної картини світу*.

Система першоелементів чи основних стихій посідає особливе місце у створенні метафоричної картини світу в англійських та українських поетичних текстах. Вплив стихій на формування образності загалом і метафорику зокрема визначає особливість втілення авторського світовідчуття й засвідчує національну специфіку метафоричного відображення світу. *Метафорою стихії* є метафорична модель, у функції концепту-кореляту якої виступає одна з основних стихій (*ЗЕМЛЯ, ПОВІТРЯ, ВОДА* й *ВОГОНЬ*) або її структурні компоненти (*ДЕРЕВО, НЕБО, ОКЕАН, СВІТЛО* тощо). У процесі концептуалізації основних стихій в англійській та українській мовах виявлено спільну когнітивну основу метафоричних смислів та специфічні для кожної мови засоби їхньої актуалізації.

Когнітивний потенціал метафор стихій виявляється у процесі їхньої концептуалізації, що визначає формування чотирьох спільних метафоричних полів через наявність у їхньому ядрі базових метафоричних концептів і в англійських, поетичних текстах Байрона і в їх українських перекладах. Це зумовлене тим, що базові метафоричні концепти належать до позасвідомої автоматичної концептуальної системи, характерної носіям різних мов. Вони є когнітивною основою структуризації світу безвідносно до мовних особливостей.

Семантичний потенціал метафор стихій розкриває національні відмінності кодування образної інформації, що актуалізуються у процесі метафоричного осмислення світу. Наслідком цього процесу є формування переосмислених метафоричних концептів, які становлять периферію метафоричних полів, оскільки в їхній основі лежать різні мовні й культурні традиції метафоричного відображення дійсності.

Пропонований в роботі підхід до комплексного аналізу метафор стихій у зіставному аспекті уможливив установлення не тільки особливостей представлення базових метафор у неспоріднених мовах, але й визначення специфіки метафоризації, зумовленої національно-культурною традицією відповідної мовної спільноти, що відображають переосмислені метафори.

Для визначення функціонально-семантичного потенціалу метафор стихій в англійських та українських поетичних текстах розроблена спеціальна методика, яка дала змогу органічно поєднати концептуальний, семантичний, контекстуально-інтерпретаційний та зіставно-типологічний методи дослідження метафоричних концептів: з одного боку, вивчалися особливості метафоричної концептуалізації стихій в межах окремо взятої мови, а з другого, – проводився зіставно-типологічний аналіз семантичної композиції та функціональних характеристик переосмислених метафоричних концептів в англійських та українських текстах з метою виявлення їхніх спільних і відмінних ознак.

На основі проведеного зіставно-типологічного дослідження стає очевидним, що в англійських та українських поетичних текстах виділяються чотири спільні метафоричні поля *EARTH / ЗЕМЛЯ, AIR / ПОВІТРЯ, WATER / ВОДА* й *FIRE / ВОГОНЬ*, які в сукупності своїх метафоричних мереж структурують метафоричну картину світу автора. Однак, в англійській та українській поетичній традиції сформувалися національно-специфічні засоби представлення метафоричних смислів, що спричинює семантичні та функціональні відмінності метафоричних концептів у зіставлюваних мовах. Більше того, попри подібність фільтрів різномовних метафор, тобто ознак порівняння, які лежать в основі метафоричного переносу, конотативне освоєння наслідків метафоричного процесу не завжди збігається. Звідси спостерігаємо наявність асоціативно-емотивних лакун, що “свідчить про різну дію емоційно-оцінного компонента національних мовних свідомостей і вказує на суб’єктивність оцінки у сприйнятті тим чи іншим етносом об’єктів матеріального світу” [6, с. 67].

Оскільки оригінальні тексти й переклади розглядаються як самостійні, а не тотожні твори національної літератури, це уможливлює встановити не тільки подібність у структуруванні метафоричних полів, але й виявити відмінності в наповненні метафоричних мереж, зумовлених різницею мовних структур і етнокультурних традицій кодування образної інформації. Такий підхід дозволяє, на наш погляд, припустити існування спільного когнітивного потенціалу метафор стихій у зіставлюваних мовах та відмінного функціонального-семантичного, сформованого специфічними для кожної мови засобами метафоризації.

Метою статті є аналіз семантичного потенціалу метафоричної мережі *WAR / ВІЙНА* в поетичних текстах Дж. Г. Байрона та їх українських перекладах.

Досягнення цієї мети передбачає розв’язання таких *завдань*: визначити семантичну специфіку метафор вогняної мережі в оригіналі й перекладах; встановити основні відмінності метафоричної концептуалізації *ВІЙНИ* в оригінальних текстах Дж. Г. Байрона та їх українських перекладах.

Метафоричне поле *FIRE / ВОГОНЬ* у поетичних текстах обох мов

функціонує як амбівалентна категорія, яка наділена не тільки позитивними конотаціями метафоричних концептів, як, наприклад, LIFE IS A SUN (ЖИТТЯ Є СОНЦЕ), але й вербалізує асоціативний комплекс зброї, руйнування (пор. д.-пів. *furr* “вогонь”, але і.-є.**per-* “різати, жалити”), що уможливило виокремлення в її просторі ще однієї складової – метафоричної мережі WAR/ВІЙНА. З позицій реалізації образу війни за допомогою кольорових і світлових концепцій у метафоричному плані найцікавішим для інтерпретації є вірш “*Darkness*”, у якому образ “згаслого сонця”, його „безсилового” проміння стає центральним у створенні поетичної картини темряви: “The bright sun was extinguished, and the stars Did wander darkling in the eternal space, Rayless, and pathless, and the icy Earth Swung blind and blackening in the moonless air” [10, с. 218]. Предикативна метафорична конструкція “*The bright sun was extinguished*” – “Яскраве сонце згасло” по-особливому відображає емоційний настрій вірша, спрямованого на передачу картини загального знищення, що стає частиною психологічного буття людини. Концепт FIRE займає особливе місце в описі загибелі світу, викликаної не потопом, а тим, що “згасає сонце”. Вогонь і його світло стають центральними у змалюванні життя “при вогнищах”, на яких спляють трони й убогі хатки (“*and the thrones, The palaces of crowned kings – the hunts, ... Were burnt for beacons*”). Приходить час, коли все, що може горіти, усе живе знищено. Залишаються на землі двоє людей – двоє ворогів. Вони сходяться, розгрибають згасле вогнище холодними руками (“*with their cold skeleton hands*”), в останньому блиску світла бачать страшні обличчя один одного і від жаху гинуть. Вогонь метафоризується в образ смерті, створюючи драматизовану картину апокаліпсису. Актуалізації цього значення сприяє експліцитно виражений переосмислений метафоричний концепт FLAME IS A MOCKERY: “*...they raked up, And shivering scraped with their cold skeleton hands The feeble ashes, and their feeble breath Blew for a little life, and made a flame Which was a mocker*” [10, с. 220].

Атрибутивна метафорична конструкція “*and made a flame Which was a mockery*” побудована за принципом ототожнення властивостей основного й допоміжного суб’єктів метафоризації, причому в поетичному образі закладений сильний емоційний компонент, спрямований на вираження гіркої іронії, сарказму. Світ перетворюється на порожнечу (“*The World was a void*”), а темрява стає всесвітом (“*Darkness... was the Universe*”).

До метафоричної мережі WAR входить ще один принципово важливий концепт, який становить лівову частину метафоричної концептуалізації в англійських поетичних текстах Дж. Г. Байрона – THUNDER: “A crimson cloud it spreads and glows, But shall return to whence it rose; When ‘tis full ‘twill burst asunder – Never yet was heard such thunder As then shall shake the world with wonder – Never yet was seen such lightning As o’er heaven shall be bright’ning” [10, с. 185]

Метафоричний концепт WAR IS A THUNDER пронизує весь простір вірша завдяки широкому використанню лексем на позначення світла та його властивостей: “*a crimson cloud*”, “*it ...glows*”, “*lightning*”, “*heaven shall be bright’ning*”. Зауважимо, що метафорична концептуалізація світлових властивостей на позначення війни ґрунтується на залученні конотативного

значення насиченості кольору, що створює картину напруженої боротьби двох ворогуючих сил. “Війна на небі” ніби спроектовується на світ людей, описуючи страшну годину заповзятої битви.

Метафоризація блискавки спрямована на епатаж, приголомшливий ефект, який Байрон часто використовує з метою вразити чи навіть налякати читача. FIRE та його властивості в англійських поетичних текстах спрямований на створення метафоричних картин руйнування, краху життя, а тому несе негативну конотацію з асоціацією на одвічну мефістофелівську тему: все, що з’являється на світ, має ціну тому, що згодом буде знищене. У цьому полягає зміст життя, яке так тонко відчував і за допомогою метафори поетично зобразив великий романтик.

В українських поетичних текстах ВОГОНЬ зберігає свою амбівалентність і є основою для комбінаторних й асоціативних нарошувань смислів ВІЙНИ й СМЕРТІ. Досліджувана метафорична мережа представлена в українській традиції метафоричними концептами: ЖИТТЯ Є ВІЙНА, ВОГОНЬ Є ДИКА ІСТОТА та ВОГОНЬ Є РІКА.

Метафоричну трансформацію значень у межах “абстрактне поняття” – “боротьба, протистояння” демонструє базовий метафоричний концепт ЖИТТЯ Є ВІЙНА: *“Моє життя – війна, бо від колиски Чи глумиться талан із мене тут, Чи в крові бунт неvigаслого приску”* [1, с. 122].

Досліджуваний концепт, що реалізується у рамках метафоричної номінації *“Моє життя – війна”*, контамінує цілий комплекс значень: це постійна боротьба за виживання, яка починається ще “від колиски”; це наявність ворогів видимих і невидимих, інструментів боротьби з ними і, нарешті, постійна небезпека закінчити життя передчасно або принаймні залишитися переможеним у цьому протистоянні.

Переосмислений метафоричний концепт ВОГОНЬ Є ДИКА ІСТОТА функціонує в межах антропоморфної метафоричної моделі СТИХІЯ Є ЖИВА ІСТОТА з метою її конкретизації: *“І жер вогонь міста, і погорільці Юрмилися навкруг домівок-вогниць”* [2, с. 42].

Поетичний образ вогняної стихії ґрунтується на використанні негативного конотативного значення поглинання їжі, вираженого у предикативній метафоричній конструкції *„жер вогонь міста”*. Персоніфікація вогню спрямована на експлікацію дикої істоти, яка втілює небезпеку завдяки своїй силі, що має смертоносний характер.

Образ вогню, який реалізується через метафорику водної стихії, реконструюється з переосмисленої метафори ВОГОНЬ Є РІКА: *“Але краще б не бачить мені цього дня! Що за полум’я сутінь із неба зганя?! І що то за вогненна вирує ріка? Хай скарає загарбника Божя рука!”* [2, с. 19-20]. Так, метафоричне атрибутивне словосполучення *“вогненна ріка”* вміщує образ, побудований на основі симбіозу двох стихій: вогню і води. Проте в цьому випадку до процесу метафоризації залучаються негативні конотативні значення концептів царин джерела й мети, оскільки вогонь інтерпретується тут руйнівною стихією, що діє з неймовірною інтенсивністю (це значення актуалізує предикативна метафорична конструкція *“Що за полум’я сутінь із неба зганя?!”*), а ріка контамінує смисл динамічного потоку води, який неможливо зупинити.

Інтенсивне поглинання вогнем усього живого, динамічний неспинний рух води визначають створення жахливої картини війни, в якій смерть виступає основною деталлю метафоричного образу, хоча виражається імпліцитно через характеристику наслідків дії стихій.

У результаті проведеного дослідження можна дійти висновків про те, що в англійській та українській ліриці спостерігається наявність спільного метафоричного простору та індивідуальні для кожної мови засоби метафоризації. Виділення базових (спільних) метафоричних комплексів та індивідуально-авторських (відмінних) метафор уможливило висновки про характерний для носіїв двох мов досвід метафоричного відображення навколишнього світу.

Перспективним вважаємо проведення зіставно-типологічного аналізу метафоричних концептів усіх метафоричних мереж вогняної стихії з метою цілісної реконструкції особливостей метафоричного поля FIRE / ВОГОНЬ у ліриці Дж. Г. Байрона та її українських перекладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байрон Дж. Г. Лірика / Упор. і пер. з англ. Д. Паламарчук. – К. : Дніпро, 1982. – 150 с.
2. Байрон Дж. Г. Твори / Пер. з англ. В. Богуславської. – К. : Дух і Літера, 2004. – 366 с.
3. Белехова Л. І. Глосарій з когнітивної поетики / Лариса Іванівна Белехова. – Херсон : Айлант, 2004. – 124 с.
4. Воробйова О. П. Когнітивна поетика в Потебнянській ретроспективі / О. П. Воробйова // Мовознавство. – 2005. – № 6. – С. 18–25.
5. Воробйова О. П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи / О. П. Воробйова // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Ювілейний збірник “200-річчя Харківської мовознавчої школи”. – Харків : Константа, 2004. – № 635. – С. 18–22.
6. Голубовська О. І. Метафорико-символічні іпостасі зоонімів у рамках фрагмента мовної картини світу / О. І. Голубовська // Мовознавство. – 2003. – № 6. – С. 61–68.
7. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 2004. – № 5–6. – С. 12–22.
8. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поезиці Шекспіра : [монографія] / Віра Григорівна Ніконова. – Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2007. – 364 с.
9. Фабіан М. П. Зіставна лексична семантика : методика дослідження / М. П. Фабіан // Проблеми зіставної семантики. – Вип. 7. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – С. 134–138.
10. Byron G. Selections From Byron. Lyrical Verse. – Moscow : Progress Publishers, 1979. – 520 p.
11. Semino E. A. Cognitive Stylistic Approach to Mind Style in Narrative Fiction / E. A. Semino // Cognitive Stylistics : Language and Cognition in Text Analysis / Ed. by E. Semino, J. V. Culpeper. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamin's Publishing House, 2002. – P. 95–122.
12. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics / Reuven Tsur. – Amsterdam : Elsevier Science Publishers, 1992. – 214 p.